

Володимир Кашперський,
*начальник головного управління вищої освіти і освіти дорослих
директорату фахової передвищої, вищої освіти
Міністерства освіти і науки України*

ДОТРИМАННЯ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті порушуються актуальні питання дотримання норм мовного законодавства у системі закладів передвищої та вищої освіти. У центрі уваги – законодавча вимога щодо дотримання норм мовного законодавства в умовах сучасних закладів освіти. Акцентовується увага на нормах Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», їхніх особливостях щодо різних категорій здобувачів освіти.

Ключові слова: *українська мова, мовне законодавство, Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», пован загальна середня освіта, вища освіта, передвища освіта.*

Мовна політика держави в період незалежності часто виступає дестабілізуючим чинником українського суспільства. Спроба забезпечити права національних меншин в Україні особливо загострюється в умовах російсько-української війни, що провокує протиріччя з російськомовними українцями, подекуди маючи результатом конфлікти на мовному підґрунті. Тому особливої актуальності сьогодні набуває питання про захист державної мови не лише шляхом функціонування інститутів громадянського суспільства, а й на державному рівні. Актуальність обраної теми є беззаперечною для висвітлення інституту захисту державної мови, одним із важливих інструментів якого є діяльність Уповноваженого із захисту державної мови.

Метою статті є вивчення умова та законодавчих вимог щодо дотримання норм мовного законодавства в умовах сучасних закладів освіти. Правовий інститут захисту державної мови в Україні розпочав своє становлення з 1996 року, коли норми ст. 10 Основного Закону зафіксували норму про те, що «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [1]. З того часу мова як консолідуєчий чинник нації на державному рівні визнана об'єктом посиленого захисту.

В освітньому процесі мова відіграє важливу роль не лише як вербальний спосіб спілкування, а як спільна діяльність щодо опанування освітньої програми, результатом вивчення якої мають

стати знання, вміння, компетентності й гармонійно розвинена особистість уцілому. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України, що відображено в профільному мовному законі.

Норми ст. 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» закріплюють положення, що «мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова».

Для деталізації такого правила можемо виділити основні напрямки реалізації права громадянина на навчання державною мовою:

– право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти.

– обов'язкове вивчення державної мови як обов'язок закладів освіти (заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови);

– сприяння державою України вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти;

– у закладах освіти відповідно до освітньої програми одна або декілька дисциплін можуть викладатися двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу; а от викладання іноземної мови в закладах освіти і на курсах з вивчення іноземних мов здійснюється відповідною іноземною або державною мовою [2].

Згідно з нормами ст. 48 Закону України «Про вищу освіту», мовою освітнього процесу в закладах вищої освіти є державна мова. Така діяльність не повинна суперечити вимогам Законів України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та «Про освіту». Причому в межах автономії закладів освіти – важливого принципу, який закріплений в законодавстві, закладу вищої освіти надається право прийняти рішення про викладання однієї, кількох або всіх дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою, за умови що усі здобувачі освіти, які вивчають відповідні дисципліни, володіють англійською мовою [3–4].

Норми ст. 7 Закону України «Про освіту» є важливими з огляду на забезпечення прав осіб, котрі належать до національних меншин та

до корінних народів України. Таким особам гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини або корінного народу. Алгоритм запровадження цієї норми передбачає створення окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини або корінного народу поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою. Таке право особа може реалізувати не тільки в закладі освіти, а й шляхом участі в заходах національних культурних товариств, громадських організацій тощо.

Важливо, що особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови. Українська жестова мова є мовою спільноти жестомовних осіб, вона визначається як природна візуально-жестова мовна система з власною лексико-граматичною структурою, що сформувалася еволюційним шляхом і використовується як основний або один з основних засобів спілкування жестомовних осіб, які постійно проживають або впродовж тривалого часу проживали на території України.

То ж заклади освіти повинні забезпечувати обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти – в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови. Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти [5].

Імперативною, на нашу думку, для захисту мови є норма про те, що «статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя» [2].

Отже, українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України. У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу. За бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади

освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни. Держава сприяє створенню та функціонуванню за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-Text>. (дата звернення: 15.12.2020).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 13.12.2020).
3. Про застосування державної мовивосвітньому процесі: лист МОН № 1/9-581 від 17 вересня 2019 року. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/other/65639/> (дата звернення: 13.12.2020).
4. Про вищу освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-1#Text>. (дата звернення: 15.12.2020).
5. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 15.12.2020).

УДК 373.5.016:3:342.726-056.26

Тамара Жалій,

*кандидат історичних наук, доцентка кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка,
учителька історії Комунального закладу
«Полтавська ЗОШ І-ІІІ ступенів №2
Полтавської міської ради Полтавської області»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ В ПРОГРАМАХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ КУРСІВ ДЛЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКІЛ

У статті висвітлюється проблема необхідності забезпечення та захисту прав осіб з інвалідністю в Україні. Обґрунтовуються особливості висвітлення теми в програмах суспільствознавчих курсів для учнів основної та старшої шкіл, зокрема, «Основ правознавства» (9 клас), «Громадянської освіти (інтегрованого курсу)» (10 клас). Зроблено висновок про необхідність розширення змістового наповнення навчальних програм щодо тем, пов'язаних із пропагуванням принципу недискримінації, закріпленого фундаментальними міжнародними, національними нормативно-правовими актами.

Ключові слова: *інклюзивне навчання, жестова мова, особа з інвалідністю, універсальний дизайн.*